

COL·LECCIÓ
t a l e i a

EXPERIÈNCIES
DE
PEDAGOGIA SOCIAL

U N M O D E L
D'ESCOLA
D I N T R E D E L A
P R E S Ó

20

Amb la col·lecció d'opuscles TALEIA la Fundació Serveis de Cultura Popular pretén fer conèixer les nombroses i variades experiències de pedagogia social que es realitzen al nostre país, sovint poc conegudes i reconegudes.

No és en va que la col·lecció porta el nom de TALEIA: per crear-les i dur-les a la pràctica calen grans dosis d'imaginació, de constància i de solidaritat.

Esperem que la seva publicació fomenti l'intercanvi i impulsi noves iniciatives ●

Colors:

lila: Educació especialitzada

rosa: Animació sòcio-cultural

verd: Educació ambiental

marró: Formació d'adults

blau: Educació en el temps lliure

UN MODEL D'ESCOLA DINTRE DE LA PRESÓ

COL·LECCIÓ
t a l e i a

EXPERIÈNCIES
DE PEDAGOGIA
SOCIAL - 20

**Text redactat per Francesc Xavier Moreno i Oliver,
a petició de la Fundació Serveis de Cultura Popular**

**© Fundació Serveis de Cultura Popular
Impressió: El Tinter SCCL
tel. 357 00 50
La Plana, 8
08032 Barcelona
D.L.: B.38.342-1991
ISBN: 84-8000-0004-x**

U N M O D E L
D'ESCOLA
D I N T R E D E L A
P R E S Ó

Fundació Serveis de Cultura Popular
1991

Presentació

veis de Cultura Popular ni nosaltres teníem entitat per parlar en nom de la institució pública a la qual pertanyem. D'altra banda, donat el volum de professionals que en l'actualitat estem treballant a les diferents presons, i degut a allò de «cada maestrillo tiene su librito» resultava complicat fer una unificació de criteris i mètodes de treball, ja que això hagués desvirtuat la realitat de cada centre i de cada professional, i fins hagués acabat essent un document institucional. Finalment, l'única alternativa que vàrem veure més viable, va ser explicar la nostra experiència de quasi cinc anys de treball docent a l'escola d'una presó de dones, la «Concepció Arenal», així com a l'escola d'una presó d'homes, la «Salvador Dalí».

El model que exposem no pretén ser ni millor ni pitjor d'altres que funcionen a altres centres; pot ser diferent o, ni tant sols això, simplement una experiència, un model determinat dintre de presons. Degut al fet que, encara, desgraciadament, el món de l'escola a presons és certament desconegut, hem volgut estructurar el treball en un primer apartat on intentem de fer una petita aproximació històrica del que ha estat la tasca educativa a les presons de Catalunya des dels seus principis. També hem volgut presentar qui són els nostres alumnes i intentar donar a conèixer quina és la seva problemàtica social. La presentació del sistema educatiu a presons com a informació més institucional, i d'un model de funcionament com un element més de collita pròpia

Quan ens varen proposar de participar en la col·lecció Taleia, per tal de parlar del món de l'escola a la presó com un model d'educació d'adults i com una experiència de pedagogia social, vam topar amb la incògnita de com exposar aquest àmbit educatiu, vinculat a una institució pública. Una alternativa era donar una visió estrictament institucional, fet que vàrem desestimar, ja que ni era el que volia la Fundació Ser-

compon el penúltim apartat del treball. Finalment, perquè tot no quedi en teories, hem volgut presentar una experiència d'alfabetització que vàrem realitzar conjuntament amb un excel·lent professional del món sanitari, el Dr. Rafael Battestini, persona molt sensibilitzada envers el medi penitenciari i convençut del valor preventiu de l'educació sanitària.

La presentació d'aquesta experiència pretén ser la teoria d'una manera de fer portada a la pràctica.

Voldríem haver col·laborat en l'objectiu de la col·lecció Taleia donant a conèixer una experiència més de pedagogia social, sorgida en el nostre país i capaç de servir com a model d'intercanvi i de motivació de noves iniciatives.

Francesc Xavier Moreno i Oliver
Centre Penitenciari Brians
Apartat de Correus 500
Martorell (Baix Llobregat)

Fem un mica d'història

V

a ser a l'Edat Antiga quan es va començar a realitzar amb la població reclusa una tasca educativa amb la finalitat d'aconseguir la seva «correcció». Prova d'això ho trobem en les paraules que el mateix Sèneca ens diu... «S'ha de corregir als qui fan delictes, sigui per la repressió, la guerra, la severitat o la dolçor, és necessari tornar-los millor, tant per a si mateixos com per als altres...». Tot i això, les presons catala-

nes, fins a finals del segle XIX, es van trobar en una situació de total abandonament i misèria mancades de qualsevol activitat educativa.

Des de la primera disposició legislativa penitenciària publicada al Forum Iudicum a l'Edat Mitjana, fins a l'Ordenança General de Presons de 1834, no es va redactar cap normativa que fes referència a la tasca educativa a presons; va ser en aquesta Ordenança del segle XIX on, en el seu art. 15 s'assigna al capellà de les presons una funció formativa... «Serà obligació del capellà explicar la doctrina cristiana i les necessitats de les bones conductes als presoners».

Pocs anys després, a l'Ordenança General de Presons de 1847, ja es fa referència a la formació professional dels reclusos mitjançant la col·laboració d'entitats filantròpiques; l'art. 68 de l'esmentada Ordenança diu: «Per a l'ensenyament d'oficis i la direcció dels treballs, el Cap Polític procurarà la col·laboració de les societats filantròpiques...»

En el transcurs d'aquesta època van sorgir dues personalitats que van introduir una important innovació en el camp de la política penitenciària, els fonaments de la qual estaven basats en la formació del reclus per a la seva posterior rehabilitació: ens estem referint a la pedagoga Concepció Arenal i al jurista i mestre d'escola Manuel Montesinos.

Concepció Arenal a les presons de dones i Manuel Montesions a la presó de València, van consagrar la definitiva reforma del Sistema Penitenciari amb la integració de l'element educacional com a base del tractament de la població reclusa.

A l'Ordenança Penitenciària de 1882 ja es fa esment de l'obligatorietat a totes les presons de comptar amb un local-escola i de tenir cura de la instrucció del interns...«Les presons disposaran d'un local-escola i els interns rebran la necessària educació i instrucció moral i religiosa per part del capellà o del professor, si n'hi hagués...».

Quatre anys després, es va crear el cos d'empleats d'establiments penals, d'entre les seccions del qual es troba la d'ensenyament.

Finalment, al Reglament Orgànic de Serveis de Presons de 1930 es porta a terme una detallada redacció referent a l'escola, als mestres i a la tasca educativa envers la població reclusa.

A l'esmentada Ordenança, l'assistència a l'escola per part de la població reclusa ja és obligatòria fins que no aconsegueixin una «completa instrucció elemental». Els interns analfabets eren assenyalats mitjançant la col·locació d'un botó blanc de 25 mm de diàmetre a la part esquerra del pit, i era obligatori i preceptiu envers totes les altres activitats l'aprendre a llegir i escriure.

Així mateix, en l'esmentada disposició s'estipula un model de fitxa pedagògica de color blanc en la qual es fa constar, a part de les dades d'afiliació del reclus, els nivells d'instrucció al seu ingrés, la vida escolar anterior, i aspectes psicopedagògics, sensorials i de C.I.

També és estipulada la creació de biblioteques i s'hi inclou un extens capítol que, sota el subtítol de «Règim d'instrucció i educació», fa referència als diferents nivells educatius, als continguts dels ensenyaments a impartir, hi apareix la figura de l'«auxiliar d'escola» com a destí per als interns, i descriu les activitats extraescolars i d'educació física; també, en el títol tercer sobre el personal de presons, es parla del mestre com a membre de la secció facultativa i les seves diferents categories professionals.

Després de divuit anys de vigència de l'esmentat reglament, l'any 1948 té lloc la confecció i redacció d'un nou reglament de serveis de presons, on la figura del mestre passa a tenir un paper rellevant en la vida dels centres penitenciaris, amb funcionaris regimentals de classificació, consultives i decisòries a les juntes de règim, de diagnòstic psicològic i de tractament psicoterapèutic dels interns; és a dir, responsable de la totalitat de les activitats de caràcter docent, cultural i esportiu.

L'anomenat reglament en qüestió també estipulava el seguiment psicopedagògic de l'intern mitjançant la confec-

ció d'una fitxa «Informe Biopsicològic» en la qual s'estipulaven els apartats de constitució física, sensacions, sentiments inferiors, sentiments superiors, facultat intel·lectual i facultat volitiva. També hi havia una segona fitxa «Psicològica» en la qual s'havien d'enregistrar els temperaments de tipus degeneratiu, la vida instintiva, la caracteriologia, la conducta social, les dades psicomètriques i el psicobiòtic. A la fitxa «Pedagògic-correccional» s'enregistraven cinc grans apartats, anomenats: psicograma, personalitat, gnosograma, sociograma i educabilitat, fitxa a la qual s'adjuntava la de caràcter escolar, on es recollia el seguiment escolar de l'intern.

Tot aquest conjunt de dades de caràcter psico-pedagògic eren enregistrades i diagnosticades pel mestre de la institució.

L'any 1954, es modificà el Reglament de Servei de Presons, sense que els seus canvis afectessin substancialment als capítols que feien referència a l'aspecte educacional en l'anterior reglament: senzillament s'observa una ampliació en el camp de l'educació doctrinal-religiosa, amb la incorporació d'una secció amb quatre articles titulada «Asistencia espiritual y elementos aditivos de enseñanza y educación» on es presenta la importància de la inclusió de la doctrina religiosa en la quotidiana tasca educativa.

Finalment, al 1979, es redacta el vigent Reglament Penitenciari en el qual la LOGP presenta com a primordial fina-

litat la reeducació de l'intern per aconseguir la seva rehabilitació i reinserció social; o sigui, el camp educatiu passa a primer, el de custòdia contemplat com la principal finalitat en les anteriors disposicions legislatives sobre presons ni tan sols li és prioritari.

No obstant, com bé distingeix la Dra. García Aran... «en aquesta sentit, s'ha de valorar l'opció de la LOGP en retolar el tema com a «Instrucció i Educació» en el capítol X títol II, per tant, fora del títol III dedicat al tractament. Aquesta qüestió, aparentment formal, proporciona una dada, fonamental en la nostra opinió, el sentit vers on orientar les activitats educatives. En primer lloc, creiem saludable la concepció d'aquestes en tant que dirigides a la formació cultural o professional del reclus, abans que a l'assoliment del canvi d'actituds personals: per això és beneficiós de refusar del terme «reeducació» que recorda la incidència en l'educació preexistent. I no són pas tan lluny els temps en què la formació penitenciària desconeixia, per exemple, els principis de llibertat ideològica i religiosa...».

Com hem pogut observar en el transcurs de la història, les presons catalanes s'han hagut de cenyir a les directrius legislatives, i, per tant, educatives, marcades pels governs centrals, sense que s'hagi conegut cap corrent educatiu específic de Catalunya en l'àmbit de les presons.

Els nostres alumnes: una població amb dificultat social

Antecedents socials

La societat poseeix una naturalesa sistemàtica i una estructura configurada pel sector que ostenta el poder, generalment representat pel grup majoritari, encarregat de generar un sistema de pautes de conductes que han d'acatar la totalitat dels integrants d'aquesta societat. Aquest inventari de conductes, canviant en el temps, tenen com a fonament la consecució d'un benestar comú. No obstant, l'experiència ens diu

que no sempre s'aconsegueix aquest benestar, o que tan sols arriba a una part de la societat, potser majoritària, mentre resta contràriament un altre col·lectiu d'aquesta mateixa societat, que no és partícip de l'esmentat benestar «comú» i que, en un intent de desgreuge, decideix cercar camins alternatius, de manera activa o passiva, que donin solució a la seva problemàtica social. Aquest sector es troba, per tant, en un estat de dificultat social permanent mentre no aconsegueix la seva inclusió en el col·lectiu afavorit per la norma social.

Si analitzem aquesta situació, podem dir que el comportament humà es troba íntimament relacionat amb els models organitzatius de la societat, en tant que és precís d'adaptar-se a les seves estructures per a poder viure.

És per aquesta raó, que en imposar a l'individu sistemes d'ajust als quals li és difícil d'adaptar-se, la pròpia societat es converteix en un model generador de conflictivitat social. Conflictivitat social que també fa aparició en l'àmbit escolar, on l'escola juga un paper polivalent com a ens receptor d'aquesta conflictivitat social a través dels seus integrants, alhora que es converteix en un element generador de conflicte social pel fet de tenir una funció emissora de l'inventari de conductes socials a què fèiem referència anteriorment.

Des de l'àmbit purament social, podem precisar que la població en dificultat social és qualsevol col·lectiu que, respecte

a un grup majoritari dominant no compleix les normes socials definides i acceptades per aquest. És a dir, qualsevol individu que pateix dèficits en les demandes de normalitat consensuada estadísticament pel·lectiu dominant es trobarà en una situació de dificultat social. Els dèficits als quals fem referència normalment parteixen d'un transfons netament economicista basats en aspectes quantitius de caràcter crematístic i cultural.

Segons E. Durkheim (1971) els col·lectius en dificultat social són fruit d'aquelles societats en les quals existeix una gran divisió del treball, on es produeix un afebliment de la consciència col·lectiva, la qual cosa suposa una més gran accentuació de les diferències individuals.

Si bé no podem fer un perfil capaç de definir de manera unitària i objectiva la població en dificultat social, sí que podem identificar en aquesta un sentiment d'aïllament, de desorientació, de desamparament i d'impotència davant la norma social i el fet que, des del punt de vista sociològic, segons R.K. Merton (1938), es trobaria definida com a grups socials anòmics. L'anomia denota, inicialment, una situació en la qual es dona un buit normatiu sorgit de la discrepància que existeix entre les necessitats de l'individu i els recursos que li ofereix la societat en què es troba immers per satisfer-les.

Aquest fenomen dona lloc a la creació de subgrups socials constituïts per in-

dividus en dificultat social, situats en zones urbanes específiques, generalment degradades, on aquests poden satisfer llurs necessitats, les quals, de manera individual i fora d'aquestes zones urbanes, no podrien resoldre. Aquest model alternatiu de vida, que es manifesta com a divergent del model cultural dominant, crea un model cultural paral·lel al normatiu, denominat per A. Cohen (1955) «subcultural», en el qual són definits uns esquemes de valors propis en què les persones que en formen part poden sublimar llur anomia.

Aquests subgrups socials presenten en les seves conductes un punt de partida basat en la inadaptació a la norma social dominant, una inadaptació que s'orienta vers dos tipus d'accions bàsiques:

Una primera, caracteritzada pel conformisme passiu, on l'individu accepta la impossibilitat d'accedir al model social dominant, sense entrar a priori en conflictitat amb les lleis i les institucions de control, alhora que es troba immers en una frustració personal i familiar inductora generalment al consum de drogues, com a mesura dissuasora del seu estat emocional que va conduint-lo de manera paulatina a un estat d'abandonament i aïllament de la seva circumstància social i, per tant, a una conducta de retirada a través de la drogodependència, la qual, a posteriori, sol acabar en conductes punitives per tal de poder fer front a l'adicció desenvolupada.

La segona de les accions es basa en una inadaptació activa fonamentada en conductes antisocials objectives de caràcter delinqüencial com a mesura alternativa per a poder arribar a les mateixes fites que el col·lectiu social dominant. També aquest sector té conductes drogodependents com a resultat mimètic ambiental dels col·lectius de relació. En aquest col·lectiu és habitual l'estada en institucions totals com Centres de Reforma per a Menors o Centres Penitenciaris per a Adults en edat penal.

S'ha de destacar que aquests processos d'inadaptació social no constitueixen grups estancs i que hi sol haver alternança d'un mateix individu entre els dos models descrits.

El concepte de població en dificultat social no és inherent a una edat o a un sexe determinats; l'individu pot néixer en el si d'una família la circumstància de la qual estigui definida per les característiques descrites, cosa que li suposarà tot un model de sociabilització en concordança amb l'entorn físic, familiar i social en què es troba, àdhuc escolarment. Escoles, en la seva majoria, amb equips humans sense formació específica per a una intervenció educativa envers aquest tipus de població escolar i amb uns currículums i recursos materials no adaptats a les necessitats reals d'aquestes.

La població interna

Tradicionalment, el col·lectiu de persones que convencionalment denominaríem població interna o població reclusa responia a una tipologia grupal molt concreta i perfectament delimitable: la d'aquells grups socials menys afavorits, amb major nivell de marginalitat respecte del col·lectiu social «normalitzat» i amb més i més evidents mancances de tipus econòmic.

Aquest plantejament, que s'ha vingut emprant majoritàriament, conté un transfons netament economicista i es caracteritza per la generalitat dels seus postulats, de manera que, lluny d'apropar-nos a la realitat del col·lectiu que tractem d'analitzar, s'entusosodeix a elaborar un retrat-robot del delinqüent o, el que és el mateix, ens condueix irremeiablement a la visió estereotipada de la delinqüència en funció d'uns paràmetres inalterables, que són:

- Extracció social marginal.
- Precàries condicions econòmiques.
- Capacitat i formació professional nul·la.
- Nivell d'instrucció baix o inexistent.

Actualment, aquests paràmetres, tot i ser certs, no són encertats; tot i ser veritat no són tota la veritat, i una veritat a mitges sol ser la base més adient per cometre els més grans errors. En efecte, sembla clar, i ningú no ho discuteix, que durant els darrers vint o vint-i-cinc

anys s'han produït molts i molt profunds canvis en el si de la nostra societat, i per això no resulta fora de to afirmar que, en major o menor mesura, aquestes transformacions s'han d'haver vist reflectides en les nostres presons i, per extensió, en el col·lectiu social que conformen els seus usuaris.

El medi extern configura els models de vida i les pautes de conducta dels individus i els atorga una identitat grupal, uns senyals d'identitat de caràcter econòmic, social, cultural, etc. sobre les quals s'estructuren els diferents grups de persones que conviuen dins d'un mateix centre penitenciari i que a continuació procurarem d'abordar amb més deteniment.

Model tipològic 1

- Població majoritàriament jove.
- Nivell cultural mínim (no escolaritzat).
- Baixa qualificació professional i situació laboral precària (atur). Ocupacions eventuais i diverses.
- Capacitat econòmica baixa, sovint propera a la indigència. No racionalització de les despeses i inexistència d'una economia planificada.
- Hàbits personals de caràcter marcadament antisocial, precàries costums higièniques, entorn ambiental degradat, amoralitat (escala de valors inexistent o greument distorsionada per l'entorn), alcoholisme i drogodependència generalitzada.
- Relació familiar inestable, amb excepció d'alguns col·lectius (gitanos, per

exemple) que presenten estructures familiars consolidades per atípiques.

Aquestes característiques condueixen a una situació de marginalitat accentuada. Aquest factor s'ha de contemplar des d'una òptica dual; d'una part, la marginalitat pròpiament dita, és a dir, aquella que la resta de la societat provoca en forma de rebuig (marginalitat exògena) i, d'altre, l'auto-marginalitat (endògena) vindicada pels mateixos individus d'aquest grup com a senyal d'identitat i com a cultura pròpia.

Model tipològic 2

- Població d'edat una mica més elevada que l'anterior.
- Nivell cultural baix (escolaritzat, cursos sense acabar).
- Qualificació professional mitjana i hàbits laborals. Individus de classe treballadora (amb valors culturals vinculats al treball) afectats per la reestructuració econòmica i per la inestabilitat del mercat de treball. Economia precària però estructurada.
- Hàbits personals normalitzats, com també els costums higiènics. Extracció social mitjana-baixa. Escala de valors tradicional en consonància a la mitjana generalitzada.
- Alcoholisme i toxicomanies moderades (desapareix el politoxicòman com a factor general).
- Relació familiar estable.

Es tracta del grup quantitativament més important emmarcable dins d'unes pau-

tes socials i d'un model de vida estandaritzat, que arriba a entrar en contacte amb la delinqüència per causa de raons externes (degradació del poder adquisitiu, frustració consumista, necessitat de satisfer drogaaddiccions). L'individu se sent integrat dins del col·lectiu majoritari.

Model tipològic 3

- Població adulta, ultrapassant generalment la barrera dels 30 anys.
- Nivell cultural mitjà-alt (estudis mitjans o superiors i autodidactes).
- Qualificació professional alta (treballadors qualificats, autònoms, petits empresaris), mostren hàbits laborals i vinculacions professionals clares.
- Hàbits personals i costums higiènics per sobre de la mitjana. Extracció social mitjana-alta amb una escala de

valors particularitzada. Notable capacitat de convivència i sociabilitat, en contraposició al primer grup. Alcolisme i toxicomanies no avaluable com a grup.

- Relació familiar estable.

Model tipològic 4

Per acabar, encara que sigui tan sols a manera de ressenya esmentarem un grup que no és susceptible d'anàlisi en els termes precedents degut a la seva heterogeneïtat. S'hi troben aquells individus les conductes dels quals, esporàdiques i sovint properes a determinades patologies, deriven a fets delictius (sexuals, passionals). La seva composició és interclassista i en ell tenen cabuda individus socialment, culturalment i professionalment pertanyents a qualsevol dels anteriors.

Descripció d'un model d'escola

Una vegada finalitzada l'entrevista d'ingrés, se li passen les proves de Diagnòstic Escolar Inicial (DEI) diferents en funció dels nivells acadèmics.

Les proves del DEI són:

- Prèvies d'aprenentatge.
- Accés al curs d'alfabetització.
- Accés al curs de neoelectors.
- Accés al curs de certificat.
- Accés al curs de graduat escolar.

Amb aquests punts es pretén de conèixer els nivells cognoscitius reals dels interns amb la finalitat de poder orientar l'alumne vers el tipus de curs més adequats al seu nivell, així com aconseguir crear grups-classe homogenis en nivell de coneixement.

Les proves de diagnòstic escolar inicial

Q

uan un intern ingressa al Centre és entrevistat per un membre de l'equip docent amb la finalitat d'enregistrar-ne els antecedents escolars i les demandes educatives.

En el decurs de l'entrevista li són posades unes proves de visió i audició per conèixer-ne els possibles dèficits i s'anoten les patologies i medicacions de l'intern que podrien influir en el seu procés d'aprenentatge.

El procés del DEI ens permet també detectar els possibles problemes d'aprenentatge; cas d'existir, l'intern és derivat a realitzar les proves específiques d'educació especial, les quals són bàsicament de dos tipus:

- Proves de disgràfies.
- Proves de logopèdia.

Els interns que presenten problemàtiques de característiques no específicament escolars són derivats vers altres professionals del Centre per al seu diagnòstic complementari (metges, psicòlegs).

Els nivells d'ensenyament reglat

Una vegada finalitzades les proves del DEI, l'intern pot iniciar un dels diferents programes educatius d'ensenyament reglat existents al Centre, tots ells fonamentats en els programes d'educació d'adults.

Programes d'EGB

Es divideix en tres cicles diferenciats segons la normativa educativa vigent que regula l'Educació General Bàsica per a Adults.

- **Primer cicle:**
Concebut per a l'atenció dels interns analfabets i d'un nivell d'instrucció més baix. S'entén que l'alfabetització no és tan sols una solució tècnica encaminada a dotar simplement dels instruments de lectoescriptura, sinó un treball social que facilita l'autonomia, a més de la realització personal i social de l'intern.

El primer cicle es divideix en dos nivells:

- **Alfabetització:** Etapa que, pel que fa a formació instrumental, es dedica sobretot al coneixement de la lectoescriptura i l'expressió oral.
- **Neoelectors:** Etapa en la qual es pretén de mantenir els coneixements adquirits i s'aprofundeix en l'educa-

ció de la capacitat crítica i en el desenvolupament personal integral.

- **Segon cicle:**
S'entén com una etapa en la qual s'han de reforçar, estabilitzar i consolidar les habilitats i els coneixements iniciats en el primer cicle, i, a més, desenvolupar els continguts acadèmics que afavoreixin el pas al tercer cicle, amb possibilitats d'un marge de rendiment més gran.

Pot considerar-se com una etapa pont que facilita la continuació de la formació, consolidant allò que ja s'ha après i treballant aquells apartats que més podrien contribuir a una promoció dins de l'educació formal, si la seva finalitat és l'adquisició de la titulació primària.

- **Tercer cicle:**
Acceptant que el procés d'aprenentatge és una tasca ininterrompuda i permanent, que no té fi, el tercer cicle d'educació permanent d'adults atindrà tots aquells interns que dominen l'expressió i comprensió oral i escrita amb fluïdesa, que tenen coneixements aritmètics bàsics suficients, i que desitgen ampliar i completar aprenentatges que, opcionalment, puguin desembocar en l'obtenció de la titulació bàsica.

En els objectius educatius d'aquesta etapa de l'EGB, de caràcter formativo-instrumental es persegueix la comprensió i adquisició d'uns conei-

xements mínims en les àrees de Ciències Naturals i Socials, Castellà, Català, Idioma estranger i Matemàtiques.

Programa d'estudis mitjans

Aquest tipus d'estudis, donades les seves característiques acadèmiques, es realitzen per correspondència i amb el suport puntual de tutories, tot a través de l'INBAD. S'ha de destacar que cada vegada s'està tendint a fer que els interns amb classificacions penitenciàries de tercer grau realitzin aquests estudis en instituts de batxillerat, als quals puguin acudir periòdicament a través de les corresponents autoritzacions de sortida per a la realització dels exàmens o de consultes acadèmiques.

Aquests estudis, dins dels plans establerts per als programes oficials de CUP i COU, estan pensats per a la consecució d'una formació cultural —més que professional— que serveixi de pont a una altra de més àmplia, profunda i específica a través de la Formació Professional, o mitjançant l'estudi de carreres universitàries de grau mitjà o superior.

Programa d'estudis superiors

Els estudis de caràcter universitari es realitzen generalment per correspondència a través de la UNED i amb el suport dels seus tutors amb sessions presencials en el propi centre penitenciari.

Igual que en l'apartat anterior, s'està intentant que els interns siguin matriculats a les escoles o facultats universitàries del medi extern, a les quals puguin acudir en classes presencials i sotmetre's a formes d'avaluació.

Les finalitats educatives

El percentatge més gran de població escolaritzada es troba realitzant estudis primaris i el programa d'EGB és l'únic amb ensenyament presencial perquè, com ja hem esmentat abans, els programes d'ensenyament secundari i superior es realitzen per correspondència a través d'institucions oficials (INBAD-UNED).

La metodologia educativa emprada en el primer dels programes (EGB), està basada en una correlació directa entre els continguts impartits i la vida quotidiana de l'individu, fent servir com a material didàctic els elements emprats comunament en l'entorn social habitual.

Per donar un exemple, per a l'aprenentatge de la seriació alfabètica empram la guia telefònica en lloc del diccionari, ja que el nostre criteri és que a l'intern li és molt més motivadora i concreta la utilització de la guia telefònica.

És a dir, el nostre material escolar inclou des d'un imprès per enviar un gir postal, un tros de seda dental perquè l'alumne aprengui a utilitzar-la en la seva higiene bucal fins a una guia de

metro. En definitiva, el nostre objectiu principal és aportar a l'intern el major nombre possible de recursos perquè gaudeixi de la màxima autonomia en l'entorn social extern, per a la seva reinserció.

L'escola

El model organitzatiu està basat en un sistema horitzontal, amb departaments per àrees i coordinació per cicles, a més d'un professional (professor d'Educació Especial) dedicat a la reeducació dels interns amb problemes d'aprenentatge i d'una professora itinerant que trasllada l'escola a aquelles dependències que, a causa de les seves circumstàncies, no fan possible que els interns que s'hi troben puguin assistir a l'escola; com és el cas de la Infermeria i del Departament Especial.

També es compta amb un servei de biblioteques a càrrec d'una professional que, en coordinació amb l'equip docent, s'encarrega d'incentivar i potenciar l'hàbit de la lectura, a més de conscienciar i formar els interns en la utilització de les biblioteques com a recurs educatiu i cultural.

La participació i coordinació amb altres professionals i col·lectius del Centre, tant a nivell d'assessorament recíproc, com de col·laboració a l'organització d'activitats culturals extensives a tots els interns de la institució, forma part dels objectius de l'escola i dels membres que la componen.

Les titulacions

Les titulacions que es lliuren als interns, havent superat satisfactòriament els estudis reglats, són les mateixes que es lliuren en el medi extern.

La sortida en llibertat

Durant el curs es realitzen activitats escolars en el medi extern a través de «sortides programades». En aquestes sortides els interns, acompanyats d'algun membre de l'equip docent, realitzen activitats complementàries als continguts treballats a classe. Per posar un exemple, una possible activitat podria ser la tramitació del seu DNI havent treballat prèviament a l'aula la gestió a realitzar; o bé la visita a una central nuclear per vivenciar de prop una possible notícia sobre aquest tema, apareguda als mitjans de comunicació.

Els permisos de sortida (mensuals o de cap de setmana), les sortides programades, la modalitat regimental de secció oberta, on l'intern surt a l'exterior a treballar o a estudiar, i torna al centre penitenciari un cop finalitzada l'activitat, van preparant l'intern per a la seva definitiva posada en llibertat.

La localització d'un centre educatiu proper al lloc de residència, on l'intern pugui seguir els seus estudis iniciats al Centre i rebre'n orientació escolar, és la darrera gestió que fem en el moment en què l'alumne deixa la nostra escola, pel fet d'haver-li arribat la llibertat.

Pel que fa al cas, s'ha d'indicar que la quantitat de problemes que l'intern pateix quan es troba en llibertat (manca d'habitatge, recerca de treball, reestructuració personal) dificulten en

gran manera que segueixi el seu procés d'escolarització, i és ben escàs el nombre d'interns que continuen els seus estudis en el medi extern, un cop posats en llibertat.

Una experiència pilot: educació a un col·lectiu d'analfabets

La població d'un Centre Penitenciari representa un grup d'alt risc sanitari, degut al conjunt de conductes poc saludables dels reclusos i a les característiques ambientals i de convivència pròpies de la presó. Cal remarcar que, dins el col·lectiu de reclusos, hi ha un subgrup amb característiques cognoscitives i amb una formació molt limitada que converteixen aquestes conductes en més deficitàries; ens estem referint al conjunt d'analfabets.

En aquest escrit presentem els resultats d'un programa d'educació sanitària específic per a la població analfabeta del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

La intervenció educativa dels analfabets és sumament complexa, per més que ens imaginem que sols es tracta de transmetre a l'alumne uns coneixements bàsics que, segons presposem, ell desconeix. Hem de partir de la premissa que l'analfabet adult ha anat acumulant una sèrie de vivències que li han aportat unes informacions que constitueixen la seva «saviesa popular», amb alguns coneixements correctes, molt incomplets, i un bon nombre de totalment erronis, estretament lligats i fixats en el seu intel·lecte.

Aquests factors dificulten en gran manera la intervenció educativa i provoquen un defecte comunicatiu inicial: la comunicació entre un emissor —el professor— i un receptor —l'alumne—, o viceversa. És fonamental que ambdós coincideixin en el significat del seu llenguatge. En el cas que un significant tingui diferents significats per a l'emissor i el receptor, o que la descodificació semàntica que en faci el receptor sigui diferent de l'esperada, tindrem una falla comunicativa total, en el primer cas, o parcial, en el segon.

Si falla la comunicació, també fallarà l'aprenentatge. Aquest cas es pot donar amb el vocabulari emprat en educació sanitària. Un exemple elemental és el

del mot «tumor»: per un sanitari i un educador sols significa «augment de volum», mentre que per a molts alumnes evoca «càncer»; així quan parlem, en particular, de la inflamació, si mencionem que hi ha «calor, rubor, tumor...» un alumne pot interpretar que la inflamació equival a procés maligne.

En moltes ocasions trametem una informació que xoca frontalment amb idees arrelades en la seva «saviesa popular», com poden ser: una gestant ha de menjar per dos, el vi fa sang, els polls salten de cap en cap...

En establir aquest programa d'educació sanitària vàrem tenir presents aquestes consideracions prèvies, cercant d'optimitzar la nostra intercomunicació amb els alumnes.

Antecedents situacionals

Tot projecte educatiu s'ha de basar en uns antecedents situacionals, referits al més objectivament possible, a les característiques de la població a la qual va dirigida la tasca educativa.

Fonaments socio-econòmics

La majoria de la població reclosa en centres penitenciaris i, més especialment, el col·lectiu d'analfabets, s'ha de caracteritzar com a població marginal,

o sigui, una població que en el seu medi habitual pateix unes determinades mancances, entre les quals ressalten les de tipus sanitari i laboral, tant quantitatives com qualitatives.

També queden immersos en unes pautes de comportament i en unes lleis definides i dictades pel grup normatiu predominant i amb una autèntica estructura de poder. La població que ens interessa en aquest cas ja està marginada passivament en el medi exterior i aquesta pot ser una de les causes principals d'inadaptació social, que posa de manifest comportaments discrepants amb les normes que considerem normals.

La delinqüència es pot considerar com una forma d'inadaptació basada en la no acceptació de la impossibilitat per accedir a objectius socials determinats, fet que indueix a cercar vies alternatives a través del delictes, en un comportament actiu. Hi ha un altre grup, majoritari actualment en les nostres presons, que tampoc no accepta la seva marginalitat, però que inicialment no manifesta cap comportament anti-social ni rebutja els valors «adaptats» i, en no disposar de valors alternatius, presenta un abandonament i un aïllament i cerca d'evadir-se de la seva realitat frustrant, per vies d'escapatòria, com és el cas de les drogues. L'addicció a drogues il·legals el pot portar, indirectament però a curt termini, a accions delictives, per tal de subvenir la seva drogodependència, sovint generada per un estat psicopatològic previ.

Per abordar amb mínimes garanties d'èxit la inadaptació com a problema social cal que legisladors, jutges, educadors i sanitaris ens aproximem al màxim a la realitat socio-cultural dels marginats.

Fonaments institucionals

És fonamental per als educadors sanitaris conèixer l'entorn propi de la presó, si es vol avaluar els recursos i les limitacions que aniran condicionant el programa educatiu. Les institucions penitenciàries presenten un conjunt de factors interrelacionats i molt importants.

L'estructura arquitectònica d'uns edificis pensats per retenir amb la màxima seguretat un conjunt de presos, amb compartimentació de sorolls, canvis de temperatura, atapeïment a les cel·les i manca general d'espai per al lleure o l'estudi, és fortament condicionant fins al punt d'interferir la tasca educativa.

Així mateix, la normativa regimental, els informes jurídics i els penitenciaris determinen excessivament la situació dels interns i les seves variacions influeixen en l'estat anímic de l'alumnat. La influència del medi, tant físic com administratiu, sobre el reclus és, doncs, un factor determinant en la seva disposició cap a l'ensenyament.

Fonaments poblacionals

L'analfabet és una persona que no domina el sistema de lectura-escritura,

imprescindible en les relacions socials i personals del nostre món, encara que no sigui únic i, en algunes situacions, pugui ser menys adequat que altres mitjans de relació. L'aprenentatge d'un nou sistema de comunicació sols estarà justificat si es connecta amb els altres mitjans aportant informació sobre allò que és significatiu en cada moment.

L'analfabet és competent per efectuar una certa quantitat de realitzacions i, en alguns aspectes, pot ser més hàbil que el propi educador. L'aprenentatge de nous comportaments no pot partir de la negació de tots els que ja posseïx; tampoc no podem pretendre solucionar aspectes que ell ja té resolts satisfactòriament, a la seva manera. L'alumne presenta un espectre d'actituds i conductes que ha anat estructurant i l'educació no ha de basar-se en el rebuig sistemàtic de tot aquest conjunt; tampoc no ha d'envair el que un adult considera un camp propi, íntim i personal.

En tot cas hem de presentar l'educació com un complement que millori tot el que ja es té adquirit i que resulti vàlid.

En el medi penitenciari és on l'educació ha de representar una obertura de nous camps de coneixement, partint de la situació prèvia. El reclus analfabet no té suficients instruments per moure's amb seguretat dins el medi penitenciari, però també tindrà dificultats per adaptar-se fora d'aquest medi sense

aquests instruments. Per manca de recursos comunicatius, l'analfabet és més manipulable i, alhora, menys adaptable a la nostra societat.

Hem de tenir molt present que la tasca educativa amb adults requereix d'establir uns objectius de comú acord entre educat i educador. El mestre ha de saber oferir un instrument lligat als coneixements i a les vivències de l'analfabet, proper al seu llenguatge i partint d'elements culturals del seu grup.

És freqüent que l'analfabet que participa en un curslet d'educació sanitària manifesti: «no sé res», «a la meua edat, què puc aprendre?», «sóc un ase», «mai no podré aprendre». Totes aquestes exclamacions tenen com a rerefons una actitud d'avergonyiment per la seua condició, la qual genera inseguretat i auto-desprestigi.

Aquesta manca de confiança en ells mateixos pot ser un dels més forts impediments per continuar el procés educatiu, ja que crea una ambivalència: per una banda desconfien d'ells mateixos i per l'altra pensen que no se'ls dóna cap oportunitat.

El mestre ha d'adoptar mesures que pugin de manifest a l'alumne els progressos que va assolint, estimulant el valor i les possibilitats dels deixebles, establint i seguint unes regles del joc que han de defugir la feblesa i el «deixar fer».

Una actitud ben definida per part del mestre crearà un clima de confiança, i

permetrà un bon intercanvi d'experiències prèvies i de continguts de coneixement d'ambdós, alumnes i professor.

Objectius de l'experiència

Hem tingut molt presents els antecedents situacionals del medi penitenciari per formular uns objectius que fossin viables. Varem categoritzar aquests objectius en dos apartats, en funció dels seus nivells d'operativitat.

Objectiu general

- Aconseguir que les internes analfabetes coneguin què és la salut i l'acceptin com un factor fonamental dins el patrimoni col·lectiu.

Objectius específics

- Aconseguir un índex de comunicació i comprensió que pugui facilitar a les internes uns recursos higiènicosanitaris alternatius a les conductes poc saludables, sovint habituals en elles.
- Fer que les internes acceptessin i considerin negatives les conductes poc saludables, habituals en elles.
- Modificar comportaments potencialment perillosos per a la salut: augmentant coneixements, modificant actituds i millorant hàbits.
- Inculcar hàbits i actituds sans en el col·lectiu d'internes analfabetes.

- Aconseguir la difusió dels aprenentatges positius adquirits per les internes a la resta de reclusos i al nucli familiar.

Metodologia educativa

Hem emprat una metodologia educativa que creiem adaptada a les característiques de l'alumnat.

Vàrem elaborar un procés motivacional per incentivar l'interès i la participació de les recluses a les diverses sessions educatives. Vàrem partir sempre de continguts i activitats properes al seu entorn socio-comunitari, defugint temes massa allunyats de la seva «saviesa popular» amb la finalitat d'evitar crear sentiments d'inseguretat i fracàs.

Vàrem crear prèviament un clima de confiança i empatia entre l'equip educador i les alumnes: calia donar credibilitat a l'ensenyament i evitar que poguessin interpretar la nostra actuació com una ingerència de la institució penitenciària, fet que hauria generat un rebuig immediat.

Abans de cada sessió, intentàvem «crear la necessitat» de rebre informació sobre el tema a treballar, per aconseguir que les internes, per pròpia iniciativa, demanessin informacions i poguéssim conduir-les cap als objectius que ens havíem proposat.

Vàrem incentivar la tècnica de la descoberta, reconduint les preguntes i cu-

riositats de les pròpies alumnes, amb la finalitat que anessin fent els seus propis descobriments i aprenentatges.

Iniciàvem les sessions amb un diàleg introductori per estimular la intervenció de les internes, fent que expressessin les seves experiències personals sobre el tema escollit, per fer aflorar buits conceptuals i incògnites, a fi de crear la necessitat de rebre informació.

Vàrem emprar mètodes didàctics adequats a la població analfabeta, amb materials abundants en imatges i sense text escrit. L'ús de mètodes àudio-visuals resulta molt eficaç en aquest tipus d'alumnes.

Vàrem emprar tècniques d'experimentació, per augmentar la credibilitat i l'acceptació de les exposicions, confirmades a través de l'experiment.

En les sessions prèvies vàrem anar sondejant el vocabulari usual entre les recluses, sol·licitant que definissin el llistat de temes i vocables que hauríem d'emprar, sondejant el significat que els hi atribuien, les internes ens autoritzaren a emprar un magnetòfon per gravar el vocabulari més interessant (veure annex 1).

La transcripció i l'anàlisi del conjunt de comentaris i definicions aportats per les internes ens va permetre la codificació semàntica que feien del vocabulari que teníem previst emprar en les sessions, amb la finalitat d'assolir una més cor-

recta inter-comunicació alumnes-educador, corregint conceptes erronis o distorsionats.

La inscripció i la participació al curs eren voluntàries.

Contingut

Vàrem seleccionar uns continguts bàsics en la higiene personal i enfocats a les circumstàncies del medi que els és més propi, tant l'extern com el penitenciari. Els temes a treballar eren:

- Higiene corporal.
- Higiene buco-dental.
- Higiene del cabell.
- Higiene del vestit i el calçat.
- Higiene de l'alimentació.
- Higiene de l'habitatge.
- Higiene de l'activitat i el repòs.
- Higiene genital.
- Sexe, reproducció i MTS.

Activitats

Vàrem considerar fonamental que les activitats tinguessin una fonamentació experimental i que ens poguessin servir de demostració pràctica de les afirmacions teòriques. Per aquest motiu vàrem programar unes activitats experimentals molt elementals per a cada apartat:

Contingut 1

- Fregar la superfície cutània amb un

cotó impregnat d'alcohol per observar la brutícia que s'hi ha dipositat.

- Observar la superfície cutània amb una lupa de gran augment, per visualitzar-ne els porus.

Contingut 2

- Observar la pròpia dentadura, comunicant si està neta o no; seguidament deixar dissoldre un comprimit de «Plac-control», per tenyir la placa dental, i observar amb el mirall. Amb un raspallet anar netejant-se les dents, seguint les indicacions de l'educador, fins que la placa acolorida desaparegui.
- Amb un fil de seda netejar els espais interdentials i, seguidament, olorar el fil per percebre la fortor pútrida.
- Per parelles i amb l'ajut d'un depressor lingual, comptar les peces sanes, les que tenen càries i les que manquen.
- Observar una radiografia dental.

Contingut 3

- Observar un poll, una llèmena plena i una de buida amb un binocular.
- Utilitzar la pinta «espessa» anti-llèmenes.
- Observar al microscopi l'arrel d'un cabell brut, per visualitzar la caspa o l'excés de greix.

Contingut 4

- Observar un teixit aparentment net, corresponent a una zona de freqüència amb un binocular, per comprovar-hi les partícules de brutícia adherides.

- Observar críticament els diversos tipus de calçat emprat, explicant la protecció, la transpirabilitat, el «pont», la comoditat...

Contingut 5

- Observar aliments envasats, amb data de caducitat, verbalitzant la data límit del consum.
- Observar al microscopi una preparació de *Salmonella enteritidis*.
- Classificar un conjunt d'aliments en sucre, greixos, albúmines i vitamines.

Contingut 6

- Fregar el terra amb un cotó empapat, observant la brutícia i repetint l'operació després de netejar el terra amb detergent.
- Amb un pinzell i un paper, recollir partícules de terra observant-les amb el binocular.
- Observar una xinxa amb el binocular.

Contingut 7

- Auscultar la freqüència cardíaca, en repòs i després de 15 flexions.
- Observar i mesurar la freqüència respiratòria, en repòs i després de 15 flexions; usar el fonendoscopi per conèixer-ne la utilitat.
- Realitzar una pràctica de relaxació, verbalitzant les seves impressions.

Contingut 8

Les internes van rebre un irrigador vaginal i solució de povidona iodada. Es va fer una demostració de com cal carregar l'irrigador, fent-hi la dissolució apropiada. En la sessió posterior, van explicar les seves experiències personals amb l'irrigador.

- Observar al microscopi preparacions de gèrmens diversos.
- Observar al microscopi una mostra de sang extreta a una de les alumnes.

Contingut 9

- Manipular un joc complet d'articles sanitaris i de fàrmacs anti-conceptius.
- Observar al microscopi una preparació d'espermatozoides.

Conscienciació

Vàrem conscienciar les internes en el sentit que:

- Eren capaces d'assolir coneixements interessants, en temes relacionats amb la salut.
- Moltes «coses», com microbis, que podien veure en imatges de llibres, també es podien veure gairebé directament, amb el binocular, el microscopi o una lupa de gran augment.
- La majoria de normes sanitàries tenen fonaments raonables i fàcils de copsar, si s'expliquen emprant el seu llenguatge.

- Elles mateixes eren capaces d'aplicar les esmentades normes.
- Hi ha conductes perilloses, mentre d'altres permeten millorar les condicions de salut.

Organització

Per al curs vàrem seleccionar sols quinze internes analfabetes, totes elles voluntàries, captades a través d'entrevistes en el curs d'alfabetització del Centre. Es va valorar la previsió de permanència al Centre, lligada a la condemna.

Recursos

Les sessions es desenvoluparen a l'aula d'alfabetització del C.P., equipada amb vídeo, projector de diapositives i projector de cossos opacs, com a material didàctic habitual.

Com a material complementari, específic per la temàtica tractada, teníem: microscopi, binocular, lupa de gran augment, portaobjectes amb preparacions de gèrmens diversos, xeringues, cotó, material anticonceptiu variat, povidona iodada.

Els recursos humans es limitaren a un mestre i un metge.

Temporització

El curs tingué una durada de 18 hores lectives, en sessions de dues hores set-

manals, distribuïdes de forma flexible en quatre blocs, d'uns 30 minuts cadascun:

- Introducció verbal de caràcter motivacional.
- Informació teòrica, amb mitjans àudio-visuals.
- Sessió pràctico-experimental de reforç.
- Dinàmica de grup amb col·loqui.

Avaluació

Considerant que tot experiment d'educació sanitària ha de ser avaluat, vàrem seguir tres etapes diferents:

- **Avaluació inicial:** Per mesurar el nivell de coneixements de les alumnes sobre la temàtica sanitària, feiem un pre-test amb una pregunta verbal a la qual contestava l'alumna fent un dibuix.
- **Avaluació formativa:** La realitzàvem de manera continuada al llarg de les sessions educatives, a través de l'observació directa i indirecta, i en finalitzar cada sessió, realitzàvem un post-test anàleg al pre-test.
- **Avaluació sumativa:** La realitzàvem al final del curs, establint la diferència entre l'avaluació inicial i la global de l'avaluació formativa obtinguda en el curs.

En finalitzar el curs, i pel fet de tractar-se d'un programa experimental, del

qual no hi havia altres accions prèvies similars, vàrem intentar una avaluació global del propi programa, a través d'un procés de «feed-back», comparant els objectius proposats amb els resultats obtinguts.

Resultats

El resultat individualitzat, pre-test/post-test, aplicat 9 vegades a les 15 alumnes permetia 135 encerts o errades.

En el pre-test hi hagué 41 encerts (30,37%) i 112 errades (82,96%), mentre el post-test donava 94 encerts (69,62%) i 23 errades (17%), amb un guany global de 71 encerts, donant uns augments variant de 4 a 11 per alumna i una mitjana de 8 encerts més per cada alumna.

De la matriu de dades (Taula 1), obtinguda després del passí de proves, s'ha realitzat una comparació de les dues proporcions observades mitjançant grups de dades aparellades pel coneixement del grau de significació dels resultats obtinguts en l'experiència.

En el càlcul de comparació de mitjanes de les proves no aptes pertanyents als

pre-test i post-tests (Taula 2), igual que en les proves aptes (Taula 3), les xifres obtingudes són altament significatives, ja que s'ha obtingut en ambdues una «t» de Student de 9,99 amb una «p» 0,001, que és superior al 1/1000, cosa que ens indica que l'experiència d'educació sanitària amb població analfabeta ha aconseguit un bon índex d'aprenentatges.

L'avaluació del propi programa demostra la necessitat d'una preparació prèvia, amb entrevistes en les quals les pròpies alumnes vagin descobrint quins són els temes que més els poden interessar o motivar. És imprescindible adaptar el llenguatge al de l'alumnat per assolir una correcta intercomunicació.

Al programa hi ha de participar el mestre que habitualment dóna les classes d'alfabetització.

Les demostracions pràctiques i la dinàmica de grup són un reforç important per a la captació dels nous conceptes i el desarelament de conceptes erronis.

Degut a l'analfabetisme, resulta molt complicat d'establir un mètode objectiu de tests d'avaluació, abans i després del programa.

TAULA 1

Qualificació dels resultats aptes i no aptes obtinguts a les proves de pre-test i post-test de l'experiència:

SESSIÓ	PRE-TEST		POST-TEST		
	Aptes	No aptes	Aptes	No aptes	
1	8	7	15	0	+7
2	0	15	10	5	+10
3	0	15	10	5	+10
4	2	13	13	2	+11
5	5	10	9	6	+4
6	6	9	15	0	+9
7	5	10	13	2	+8
8	7	8	12	3	+5
9	8	7	15	0	+7

TAULA 2

Comparació de mitjanes dels resultats no aptes de la prova pre-test i post-test

DADES APARELLADES t-test: PRE-TEST POST-TEST						
Variable	Nombre de casos	Mitjana	Desviació Standard	Error		
pre-test	9	10.4444	3.167	1.056		
post-test	9	2.5556	2.351	.784		
Revers Prob. ,000	(Diferència Mitjana 7.8889	Standard Desviació 2.369	Standard Error ,790	3	2-Revers Corr. Prob. ,668	3 t Graus de llib. valor allib. -9.99 8

TAULA 3

Comparació de mitjanes dels resultats aïdes de la prova pre-test i post-test

DADES APARELLADES t-test: PRE-TEST POST-TEST				
Variable	Nombre de casos	Mitjana	Desviació Standard	Error
pre-test	9	4.5556	3.167	1.056
post-test	9	12.4444	2.351	.784
Revers (Diferència) Standard	Standard	3	2-Revers	3 t Graus de
Prob. Mitjana	Desviació	Error	3 Corr. Prob.	3 valor allib.
,000	-7.8889	2.369	,790	3 ,668 ,049 3 -9.99 8

Agraïment

Agraïm l'assessorament del Sr. Jordi Camps i Martí, pel tractament estadístic que ha realitzat dels resultats quantitius obtinguts en l'experiència.

Annex

TRANSCRIPCIÓ DEL SONDEIG DE VOCABULARI D'EDUCACIÓ SANITÀRIA

Concepte de pell

Tiene tres capas.

La piel se arruga porque está débil.

También se arruga porque envejece.

Se arruga por falta de higiene.

Si estás moreno y te toca el sol, te pones más moreno porque sale la esencia.

Concepte de sang

Si nos cortamos echamos sangre.

La sangre va por las venas a chorros.

Perder mucha sangre nos podría costar la muerte.

Con una herida cogemos infecciones si entran cosas de fuera.

Concepte de muscle

Los músculos se ponen tiesos para luchar.

Nunca hemos visto ningún músculo (afirmen que en els animals tampoc).

Los músculos son blandos.

No son blandos; si haces fuerza son duros.

Los músculos sólo están en los brazos y en las piernas.

¡¡Que analfabetas llegamos a ser!!

Una parálisis es un «paralí» y se queda muerta una parte del cuerpo y se queda con la boca torcida.

Concepte d'os

La mujer tiene una costilla más que el hombre.

Nombres de huesos: los dedos, las costillas, la pierna, el fémur, la rodilla, los codos, la nariz, la mandíbula, la muñeca, los pies, la cabeza —el cerebro no es un hueso—, el espinazo, los tobillos, el pecho; no hay más.

Concepte de líquid del cos

Los mocos, la saliva, la orina, la sangre, las lágrimas, el sudor, la regla, la leche, el semen, el humor de un oído malo, el pus; la pus sólo la tenemos cuando hay enfermedades.

Concepte sobre òrgans del cos

El corazón, el hígado, la asadura, los pulmones, los riñones, la matriz, los ovarios, los testículos, ¡hay muchas cosas!, el bazo, glóbulos rojos y blancos y unos bichitos que corren por ahí.

Concepte de fetge

Que todos los líquidos y alimentos que se comen pasan por el hígado y lo disuelve, lo muele todo.

Concepte de ronyó

Sirven para estar vivo, es la maquinaria del cuerpo, sirven para respirar, es lo que aguantan el cuerpo, todo lo que pasa lo digiere el riñón y lo dirige hacia los intestinos. Todo pasa por los riñones con la orina y lo pasa a la vesícula biliar.

Concepte de pulmó

Sirven para respirar, hacer «bum»,

«bum», cogen el oxígeno y lo respiran de dentro a fuera, va respirando, suelta y coge.

Concepte de cor

El corazón es para estar vivo, bombea la sangre por las venas.

Concepte de pàncreas

Está al lado del hígado, sirve para sostener los alimentos del hígado, yo lo conozco porque he tratado con muchos médicos por la enfermedad de mi hija.

Concepte de budells

Donde se reciben los alimentos, para la digestión, es donde se digiere la comida y lleva la porquería.

Concepte de matriu

Sirve para «follar», para tener los hijos y para echarlos al mundo, para tener la regla.

Concepte de testicles

¿Qué es eso? ¿los huevos? Sirven para hacer el amor, para engendrar, se quedan a la puerta cuando van a meterla, sirven para tener nenes, dentro hay el semen del hombre (d'altres diuen que el semen no és a dins).

Concepte de microbi

Es un virus, es un bicho en la sangre que da una enfermedad, primero viene el microbio y luego la enfermedad.

Nombres de microbios: SIDA, tuberculosis, pleura, anticuerpos, meningitis, hepatitis, sarampión, viruela, rosa, raquitismo.

Todas las enfermedades se dan porque hay un microbio.

Concepte de malaltia

Es cuando tienes hambre y tienes fiebre. Pero no todas las enfermedades dan fiebre.

Concepte de contagi

Llegar a contraer una enfermedad, estás sano y te juntas con un enfermo te puedes contagiar pinchándote con una aguja de otro, con una cuchara, con un plato, con un cigarro, con la saliva, con la sangre, con la ropa, con una cuchilla, con los zapatos, con unas bragas; no todas las enfermedades se pegan.

Enfermedades que se pegan: las purgaciones, la tuberculosis, el sarampión, el SIDA, la sarna, la hepatitis, los pulmones manchados, las paperas, la tosferina, las anginas, la pulmonía.

Enfermedades que no se pegan: el cán-

cer, el dolor de muelas, la artrosis, dolor de oído y de cabeza.

Concepte de vacuna

Es una inyección, sirve para proteger, está hecha de penicilina i «estromicina».

Nombres de vacunas: meningitis, rubeola, raquitismo, para la asfixia, para la rabia.

Concepte de medicament

Es para curarse, llevan penicilina, polvos y hierbas, también puede llevar lo de la serpiente, la penicilina viene de la culebra, de la placenta de la mujer también lo ponen en los medicamentos.

Concepte d'anticonceptiu

Sirven para no tener hijos, hay inyecciones, pastillas, ligamiento de trompas, la «cesaria», te ponen un aparato, el «biu», un dedal, la marcha atrás, la esponja, algodón, estropajo hervido para abortar el crío, también se pierde con agua de perejil, dos pastillas de Okal con coñac, cerveza caliente con aspirina, un lavado vaginal con jabón de coco, con una cuchara o pinzas, lavado con agua de jabón El Lagarto hirviendo, hierbas.

ÍNDEX

• PRESENTACIÓ	5
• FEM UNA MICA D'HISTÒRIA	7
• ELS NOSTRES ALUMNES: UNA POBLACIÓ AMB DIFICULTAT SOCIAL	11
Antecedents socials	11
La població interna	13
• DESCRIPCIÓ D'UN MODEL D'ESCOLA	17
Les proves de diagnòstic escolar inicial	17
Els nivells d'ensenyament reglat	18
Les finalitats educatives	19
L'escola	20
Les titulacions	20
La sortida en llibertat	20
• UNA EXPERIÈNCIA PILOT: EDUCACIÓ A UN COL·LECTIU D'ANALFABETES	23
Antecedents situacionals	24
Fonaments socio-econòmics	24
Fonaments institucionals	25
Fonaments poblacionals	25
Objectius de l'experiència	26
Continguts	28
Activitats	25
Conscienciació	29
Organització	30
Recursos	30
Temporització	30
Avaluació	30
Resultats	31
• ANNEX: TRANSCRIPCIÓ DEL SONDEIG DE VOCABULARI D'EDUCACIÓ SANITÀRIA	35

TÍTOLS PUBLICATS

- 1. TRAJECTE LABOR** és una cooperativa d'educadors especialitzats que pretén la reestructuració de la personalitat dels joves, a través de la convivència i la participació social.
- 2. CENTRE DE FORMACIÓ I PREVENCIÓ DE MATARÓ** és una associació d'iniciativa social que actua en el camp de la prevenció i la reinserció social de joves inadaptats. Opta per acollir activament la demanda concreta de cada noi i noia que s'hi adrecen.
- 3. MOVI D'A, Moviment d'Aturats** del barri de La Mina, de Sant Adrià de Besòs, és una associació que té per objectiu l'ocupació juvenil. Però no es vol limitar a ser una entitat de serveis: pretén, la integració dels joves al món laboral i a la societat on viuen.
- 4. LA VOLA** és una entitat formada per mestres, biòlegs i altres professionals, que treballa en el camp de l'educació ambiental. Pretén que la societat, i en especial l'escola, participin activament en la solució dels problemes del medi ambient.
- 5. FUSTALL** és una associació que treballa en la formació i en la inserció social de nois amb problemes de fracàs escolar, en atur, propers al món de la delinqüència i la drogodependència. Utilitzant la fusta com a mitjà, han constituït un petit taller de fusteria.
- 6. MOVIBAIX** és un moviment educatiu en el temps lliure infantil i juvenil del Baix Llobregat. Ofereix serveis als centres d'esplai i als ajuntaments de la comarca amb un caràcter de servei públic. Treballa per augmentar la consciència ciutadana entorn de la necessitat d'educació en el lleure, i pel reconeixement social dels centres d'esplai.
- 7. EDUCACIÓ D'ADULTS A LA PERONA** Una experiència compromesa en la transformació de les deplorables condicions de vida de la comunitat gitana de La Perona, un barri de barraques recentment desaparegut a Barcelona. Un projecte educatiu plantejat com una alternativa de diàleg entre aquesta comunitat gitana i la societat del seu entorn.
- 8. AULA-TALLER CRUÏLLA** es un servei que s'adreça a nois i noies dels barris barcelonins de Ciutat Meridiana, Torre Baró i Vallbona, que han deixat l'escola i no treballen, que tenen greus problemes personals o familiars i que es troben en risc de degradació.
- 9. CEPA** (Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius) Associació ecologista, científica i independent, que es proposa dotar d'una cobertura tècnica els grups de base i els moviments populars que s'oposen a projectes agressius, impulsar l'educació socio-ecològica; i promoure la defensa del medi ambient i de la qualitat de vida.

- 10. ESCOLA D'ADULTS LA VER-NEDA-SANT MARTÍ** és un centre educatiu amb un projecte pedagògic i social definit: públic, pluralista i participatiu, integrat en el barri. Opta per una educació integral, activa i renovadora, i actua en la línia del que s'anomena desenvolupament comunitari.
- 11. CASAL DELS INFANTS DEL RAVAL** és un servei que té com a objectiu proporcionar als nens i nenes del barri del Raval de Barcelona l'esbarjo, l'educació i d'altres condicions de vida de què estan mancats però als quals tenen dret.
- 12. EXPERIÈNCIES D'ALFABETITZACIÓ** tres col·lectius d'alfabetització —d'Osona, Castelldefels i La Mina— posen en comú les seves experiències i hi reflexionen conjuntament. Ells entenen l'alfabetització com la dinamització d'un procés que comprèn totes les facultats de la persona i mira tant l'individu com la societat.
- 13. CLUB INFANTIL JUVENIL BELLVITGE** És una entitat pionera en l'educació en el lleure en el nostre país —creada l'any 1969— que presta un servei a la societat, des del barri de Bellvitge, a l'Hospitalet de Llobregat, a través de l'educació en l'esplai i el temps lliure.
- 14. TALLER ELS TRES TURONS** és una associació del barri del Carmel de Barcelona que treballa per la rehabilitació i reinserció laboral i comunitària de persones amb trastorns psíquics. Una alternativa real i concreta als manicomis.
- 15. TRINIJOVE** parteix de l'intent d'un grup de joves del barri de Trinitat Vella de Barcelona d'assumir els propis handicaps de present i de futur. Una experiència de desenvolupament local a través de la promoció ocupacional, la inserció laboral, la informació i el lleure creatiu.
- 16. L'ESCOLA DEL BAIX** és una escola de formació de monitors i un centre d'investigació i documentació sobre l'educació en el lleure infantil i juvenil, a la comarca del Baix Llobregat. És un fenomen pedagògic, social i cultural lligat al moviment associatiu, per un temps lliure educatiu i vinculat a la comunitat local, comarcal i del país.
- 17. CP'AC**, Centre de Promoció i Gestió d'Iniciatives d'Autoocupació Juvenil de Catalunya. És un equip de joves professionals dedicats a l'assessorament en la creació de petites empreses i a la formació d'emprenedors segons un mètode propi, al servei del jovent que vol autoocupar-se creant el seu propi lloc de treball.
- 18. ESCOLA DE L'ESPLAI.** L'any 1960 s'imparteix a Barcelona el primer curs per a monitors de colònies d'estiu a Catalunya i a l'Estat. És l'inici d'una Escola Diocesana que esdevindrà, el 1970, l'Escola de l'Esplai de Barcelona. Ofereix cursos d'animació sòcio-cultural i d'educació en el lleure, social i ambiental, contemplant alhora les dimensions humana i transcendent.
- 19. CASAL INFANTIL I JUVENIL DE MARIANAO** Des que, l'any 1985, el moviment de joves del barri de Marianao (Sant Boi de Llobregat) va ocupar un edifici il·legal a tall de *squatters*, fins avui, el CIJM ha desplegat una intensa activitat social: l'Esplai, el Centre Obert, l'Aulta Taller, la Secció Juvenil, l'Enllaç... I segueix endavant.

Subscripcions i comandes:
Fundació Serveis de Cultura Popular.
Provença, 324, 3r: 08037 Barcelona.
Tel. 258 30 04

En preparació

**Casal de Cultura de Santa Coloma
de Gramenet •**

Escola d'Adults la Concòrdia •

Servei de Colònies de Vacances •

UN MODEL D'ESCOLA DINTRE DE LA PRESÓ

L'experiència de cinc anys de treball docent a l'escola de la presó de dones «Concepció Arenal» i a la presó d'homes «Salvador Dalí», una tasca educativa ben poc coneguda i en un context marcat per una dura problemàtica social. ●